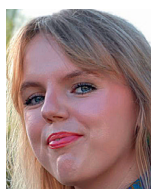

Mis toimub valimiste eel väär- ja desinformatsiooniga Baltikumis?

GRETEL JUHANSOO
Balti Infohäirete Sekkekeskuse
(BECID) projektijuht ja
meediapädevuse spetsialist

Desinformatsiooni levik on kujunenud üheks keskseks julgeoleku- ja demokraatiaküsimuseks, mõjutades ühiskondi nii üksikisiku tasandil kui ka laiemalt, meso- ja makrotasandil. Baltimaade kontekstis pole enam üllatav, et oleme Venemaa propagandamasina tööriistadele sihtmärk.

Oluline on mõista, et rünnakud – seda nii Kremli kui ka muude mõjutajate poolt – ei piirdu pelgalt desinformatsiooni massilise, kuid juhusliku ja killustunud levitamise. Tegu on sihipärase ja peenelt orkestreeritud strateegiaga, mille eesmärk on õõnestada ühiskondlikku vastupanuvõimet ning murendada usaldust poliitiliste protsesside vastu. Sellise laiahaardelise

mõjutustegevuse taga peitub muuhulgas eeldus, et Baltikumi elanikkonna ja institutsioonide infovastupidavus pole piisaval tasemel, et mõjutustööle vastu hakata.

Euroopa Parlamendi tellitud 2024. aasta Eurobaromeetri uuringust nähtus, et sotsiaalmeedia on kujunenud 16–30-aastaste noorte seas peamiseks allikaks, kust saadakse infot poliitika ja ühiskondlike protsesside kohta (Euroopa Parlament, 2025: 26). Sotsiaalmeediat eristavad traditsioonilisest meediast kaks piltlikult öeldes käsikäes astuvat tegurit. **Esiteks** võimaldab see igal kasutajal sõna võtta ja infot levitada, sageli ilma sisuliste piiranguteta (v.a platvormisisesed reeglid, mis samuti alati korrektset ei rakendu). **Teiseks** puuduvad platvormidel ajakirjandusele omased toimetuskorraldused. Selline kombinatsioon loob keskkonna, kus info levib kiiresti, kuid ilma kvaliteedi- ja usaldusväärsuse filtrita, soodustades infokorruptsiooni süvenemist (Wardle & Derakhshan, 2017). Samuti mängivad kriitilist rolli soovitusalgoritmid ja nende mõjul kujunevad filtrimullid, mille tagajärjel saab inimene

vaid üheülbalist, kindlat vaadet toetavat teavet (Lee, 2019: 17).

Infokorratuse mõistmiseks on oluline selgelt eristada kolme tüüpi teavet: väär-, des- ja kuriinformatsioon. *Misinformation* ehk väärinfo viitab eksitavale sisule, mida levitatakse teadmatusest, ilma pahatahtliku motiivita. *Disinformation* ehk desinformatsioon on teadlikult levitatav valeinfo, mille eesmärk on mõjutada, manipuleerida või kahjustada, sageli poliitilise või muu strateegilise motiiviga. *Malinformation* ehk kuriinformatsioon tähendab tõepärasest teavet, mida levitatakse pahatahtlikul eesmärgil, näiteks kontekstist väljarebitud või tahtlikult avalikustatud tundlik info (Wardle & Derakhshan, 2017).

Infovastupidavus või säilenõtkus viitab ühiskonna võimele taluda ja vastata infoalastele kriisidele (Reynolds & Parker, 2018: 8–10; Przybylski jt, 2014), seda ka

Eestis on dokumenteeritud juhtumeid, kus ajakirjanikke, juriste ja ettevõtjaid on valelikult süüdistatud kuritegudes veebilehtedel, mis matkivad tuntud uudisteportaale.

möödunud aastatele omases turbulentsetes infovaljas. See hõlmab nii ennetavaid tegevusi, nagu digimeediapädevuse arendamine formaalse haridussüsteemi kaudu, kui ka reageerivaid meetmeid, näiteks teavituskampaaniad ja info seiretöö muudel viisidel. Reageeriva infovastupidavuse näidetena võib meenutada COVID-19 pandeemia ajal korraldatud vaksineermisteadlikkust suurendavaid kampaaniaid;

hilisematest näidetest saab aga esile tõsta teavitustöö seoses sigade Aafrika katku leviku põhjuste ja tagajärgedega. Mõlemal juhul oli ajakirjanduse, teadlaste, ministeeriumide ja teiste teavitustöö eest vastutajate eesmärk tugevdada elanikkonna suutlikkust eristada usaldusväärset teavet eksitavast, seda eriti sotsiaalmeedia kontekstis, ning toetada informeeritud väärtushinnangute kujunemist segasel ja infoküllastunud ajal.¹

(VALE)INFO LEVIK (KOHALIKE) VALIMISTE TUULES

Valimised, kusjuures sõltumata nende tüübist, toimivad tihti katalüsaatorina infokorratusele. Poliitilised muutused loovad viljaka pinnase sihitud ja eksitava info levikuks, mille eesmärk ei ole pelgalt avalikku arvamust mõjutada, vaid otseselt suunata otsuste langetamist. Valimiseeelne periood koos oma kirevate kampaaniate, loosungite ja üldise temaatilise kõneaine väljakujunemisega toob kaasa infoülekülluse, mis võib inimesi segadusse ajada, hirmutada või tekitada ülekoormatuse tunde. Sellises keskkonnas on pahatahtlikel tegutsejatel lihtne levitada narratiive, mis teenivad ühe osapoole huve, kuid kahjustavad demokraatlikku arutelu ja usaldust institutsioonide vastu.

Balti Infohäirete Sekkekeskuse (BECID) 2025. aasta suvel avaldatud uurivad analüüsid, mis põhinevad faktikontrollil ja ajakirjanike uurimistööl, pakuvad põhjalikku ülevaadet sellest, kuidas Kremli propagandamasin ning sellega seotud agendid ja võrgustikud valimiseelsel perioodil Baltikumis avalikku arvamust mõjutada püüavad. Sihtmärgiks on väga erinevad teemad, näiteks taastuvenergia ja tuumajulgeolek. Oma eesmärgi saavutamiseks – segaduse ja eksitava info

1 Põhjalikumalt saab infokorratusest lugeda BECIDi ekspertide Maria Murumaa-Mengeli ja Inger Klesmenti Riigikogu Toimetiste 51. numbri artiklist „Riigi toimimiseks vajalik infovastupidavus ei teki iseenesest“. https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2025/05/59-66_Fookus-Murumaa.pdf

külvamiseks – kasutatakse erisuguseid meetodeid, sealhulgas tehisintellekti abil otsingumootorite tulemuste võltsimist.

Artikli järgmised osad käsitlevad BECIDis avaldatud raportite põhjal nii idasuunalt lähtuvaid mõjutustegevusi kui ka sotsiaalmeediaplatvormide hiljutisi muudatusi, mis mängivad valimiseelse infokorratuse kujunemisel olulist rolli.

Digitaalne mainepesu ja nähtamatu rünnak usaldusväärse info vastu

BECID-keskuse partneri Delfi Meedia analüüs 2025. aasta juunist (BECID, 2025a; Reiljan, 2025) toob esile järjest süveneva probleemi, kus desinformatsiooni levitajad kasutavad Google'i otsingumootorit ja võltsitud autoriõiguse kaebusi, et varjata uurivas ajakirjanduses ilmuvaid analüüse nende tegevuse kohta ning samal ajal levitada laimavat sisu süütute inimeste kohta. Tegu on süsteemse ja koordineeritud tegevusega, mille eesmärk on kujundada avalikku arvamust, kahjustada usaldusväärsete allikate nähtavust ning kaitsta neid, kelle tegevus võiks kriitilise luubi alla sattuda.

Eestis on dokumenteeritud juhtumeid, kus ajakirjanikke, juriste ja ettevõtjaid on valelikult süüdistatud kuritegudes veebilehtedel, mis matkivad tuntud uudisteportaale. Sellistel veebilehtedel on kasutatud visuaalselt ja keeleliselt professionaalset stiili, et jätta mulje usaldusväärsusest, kuigi nende sisu on pahatahtlikult eksitav. Samal ajal on Google'i otsingualgoritme manipuleeritud nii, et kriitiline ja professionaalne ajakirjanduslik sisu kaob nähtavusest, samas kui desinformatsioon jääb esile ja on lausa algoritmiliselt võimendatud.

Selline manipuleerimine toimib, kuna inimesed kipuvad otsingumootorite tulemusi tihti pimesi usaldama, avades otsingutulemustest vaid paar ülemist, ega pruugi märgata, et allikad on võltsitud. Platvormide automatiseeritud süsteemid ehk algoritmid hindavad sisu vormi, mitte selle tõepärasust, mistõttu jääb väär teave

sageli alles, samas kui tõene sisu eemaldatakse. See loob olukorra, kus pahatahtlikud tegutsejad saavad kujundada avalikku arusaama, kahjustada inimeste mainet ja varjata oma tegevust.

Probleemi tõsidust suurendab asjaolu, et sellise infomanipulatsiooni koordineerimise taga olevaid isikuid on varem seostatud Kremli-meelsete narratiivide ja

**Valimiste-eelsel ajal,
mil usaldusväärne
teave on eriti tähtis,
kujutab infoga
manipuleerimine tõsist
ohtu demokraatlikule
arutelule ning õõnestab
usaldust institutsioonide
vastu, mis vastutavad
ühiskonna oluliste
protsesside eest.**

sotsiaalmeedias levitatava desinformatsiooniga. Valimiste-eelsel ajal, mil usaldusväärne teave on eriti tähtis, kujutab see tõsist ohtu demokraatlikule arutelule ning õõnestab usaldust institutsioonide vastu, mis vastutavad ühiskonna oluliste protsesside eest.

Selles kontekstis muutub professionaalse ajakirjanduse roll mitte ainult ühiskondlikult oluliseks, vaid ka strateegiliseks riiklikuks väärtuseks. Uuriv ajakirjandus, mis suudab paljastada varjatud mõjutustegevusi ja pakkuda kontrollitud, faktipõhist teavet, on demokraatliku riigi toimimise seisukohalt hädavajalik. Riiklikul tasandil tuleb toetada ajakirjandusvabadust, tugevdada ajakirjanike kaitset ning tagada, et

platvormid ei saaks vaikimisi soodustada pahatahtlikku infomanipulatsiooni. Ilma sõltumatu ja usaldusväärse meediata jääb ühiskond haavatavaks varjatud mõjutustegevusele, mis õõnestab nii kodanike usaldust kui ka riigi julgeolekut.

Tuuleenergia-vastased narratiivid: emotsioonide, geopoliitika ja desinformatsiooni ristumiskoht

Lätis on tuuleparkide rajamise vastu suunatud aktivism viimastel kuudel omandanud uue mõõtme, kus kohaliku vastupanu varjus levitatakse valedel põhinevaid vandenõuteooriaid ja Kremli-meelseid sõnumeid. Re:Baltica uurimus näitab, et

Välja toodud narratiivid ei jää pelgalt kohaliku kogukonna tasandile, vaid neid võimendatakse desinformatsiooni-kanalite kaudu, kus aktivistide sõnumitest kujundatakse visuaalselt veenvad, kuid sisuliselt eksitavad videod ja artiklid.

mitmed protestirühmitused ei tegutse pelgalt keskkonnamuredega, vaid kasutavad taastuva energia vastast retoorikat, et saavutada laiemaid ideoloogilisi eesmäärke (BECID, 2025b; Re:Baltica, 2025).

Avalikel aruteludel ja kohtumistel on esinenud kõnelejaid, kes seovad tuuleenergia globaalse kontrolliagenda ja -agentidega, nimetavad rohepöoret

terrorismiks ning levitavad teaduslikult ümber lükatud väiteid tuuleturbiinide tervise mõjude kohta. Sellised sõnumid on musternäide vandenõuteoreetilise mõtteviisist, kus iga tegevus on koordineeritud pahade agentide poolt. Kusjuures välja toodud narratiivid ei jää pelgalt kohaliku kogukonna tasandile, vaid neid võimendatakse desinformatsioonikanalite kaudu, kus aktivistide sõnumitest kujundatakse visuaalselt veenvad, kuid sisuliselt eksitavad videod ja artiklid.

Sotsiaalmeedias levitatakse hirmutavat sisu anonüümsete lehtede kaudu, kus kasutatakse emotsionaalseid loosungeid, hirmutavaid sõnumeid terviseriskide kohta ja rõhutakse nostalgiale, mis peaks tööstussektori muudatustega kaasnema. Aktivistide kampaaniad on suunatud algoritmilisele nähtavusele, mis soosib provokatiivset ja polariseerivat sisu, jättes faktipõhise teabe varju. Selline strateegia võimaldab saavutada suuremat mõju kui ametlikud teavituskampaaniad, mis sageli jäävad killustatuks ja millel on kitsam haare.

Poliitilisel tasandil on erinevad populistlikud erakonnad Lätis hakanud kasutama tuuleenergia-vastast retoorikat oma kampaania osana, sidudes selle rahvusliku suveräänsuse ja kriitikaga Euroopa Liidu pihta.

Tihti on sõnumites näha aga Kremli propagandataktikaid ja keelekasutuses viimastest laenatud sõnu (nt rääkides tööstuse koloniseerimisest), kus energiapoliitikat kujutatakse kui välisjõudude poolt pealesurutud kohalike ekspluateerimist.

Probleemi süvendab asjaolu, et kohalikel omavalitsustel puuduvad selged juhised, kuidas teaduslikult vaidlustatud väiteid avalikel aruteludel käsitleda. See loob olukorra, kus pseudoteaduslikud seisukohad saavad sama platvormi kui eksperthinnangud, andes valele infole näilise legitiimsuse.

Sellises infokeskkonnas saab professionaalsest ajakirjandusest taaskord oluline kaitseliin. Uuriv ajakirjandus

suudab tuvastada, millal aktivism on siiras ja millal see on osa koordineeritud mõjutustegevusest. Riiklikul tasandil on vaja tugevdada ajakirjandusvabadust, investeerida teaduspõhisesse teavitus-töösse ning tagada, et kohaliku tasandi otsustusprotsessid ei muutuks desinformatsiooni levikukanaliks. Taastuva energia edendamise edukus ei sõltu ainult tehnoloogilisest teostatavusest, vaid ka sellest, kui hästi suudetakse kaitsa avalikku arutelu manipuleerimise eest.

Rahvusvahelise maine õõnestamine: Kremli strateegia demokraatlike institutsioonide lõhestamiseks

Eesti õiguskantsler Ülle Madise sattus sihitud rahvusvahelise laimukampaania keskmesse, mille taga on Kremli rahastatud mõjutustegevus (BECID, 2025c; Laine, 2025). Pealtnäha esitatakse rünnakuid justkui inimõiguste kaitsmiseks. Nimelt on Šveitsis registreeritud organisatsioon Justice pour Tous Internationale (JPTi) esitanud mitmeid ametlikke kaebusi ÜROle, sealhulgas akrediteerimiskomiteele ja inimõiguste nõukogule. Lähemal vaatlusel selgub, et kaebused põhinevad valedele ning tegu on koordineeritud operatsiooniga, mille eesmärk on õõnestada Eesti usaldusväärsust rahvusvahelistes institutsioonides ja kujutada riiki inimõiguste rikkujana.

Kuigi organisatsioon esineb sõltumatu kodanikuühendusena, viitavad lekkinud dokumendid otsestele sidemetele Venemaa luureteenistustega ning rahastusele, mida on taotlenud ja saanud mõjuagent Oleg Ivanov. Selline rahastamismudel võimaldab luua näilisel legitiimseid organisatsioone, mis kasutavad rahvusvahelisi protseduure propagandistlike narratiivide levitamiseks.

Kampaania ei piirdu üksnes mainitud kanalitega. Vene propagandameedia, sealhulgas Kremli rahastatud väljaanne Tribuna, on avaldanud intervjuusid JPTi juhtidega, esitades neid kui sõltumatuid eksperte. Samal ajal levitatakse samu

süüdistusi – nagu väidetav diskrimineerimine venelaste suhtes, poliitiline tagakiusamine ja natsismi ülistamine –, mis on Kremli desinformatsiooni nn repertuaaris olnud juba aastaid. Selline retoorika ei ole juhuslik, vaid osa laiemast strateegiast, mille eesmärk on kujundada rahvusvahelist arusaama Eestist.

ÜROs on igal organisatsioonil õigus olla ära kuulatud, mis loob võimaluse kasutada demokraatlikke protseduure pahatahtlikel eesmärkidel.

Kampaania on tõhus erinevatel põhjustel. ÜROs on igal organisatsioonil õigus olla ära kuulatud, mis loob võimaluse kasutada demokraatlikke protseduure pahatahtlikel eesmärkidel. Lisaks esinevad mõjutustegevuse osalised professionaalse taustaga – näiteks Sharof Azizov, kelle CVs on märgitud koostöö ÜRO ja OSCEga, kuid kelle tegevus näitab seost Kremliga –, mis annab levitatavatele sõnumitele näilise usaldusväärsuse. Professionaalsuse jälgendamine muudab valeinfo eristamise keerukaks. Samal ajal mõjub riigivastane infomanipulatsioon laiahaardeliselt ja esmapilgul hoomamatult, sundides märklauaks osutunud riike kulutama märkimisväärsed ressursse selle ümberlükkamiseks.

Eesti jaoks tähendab see mitte ainult diplomaatilist koormust, vaid ka ohtu riigi mainele ja usaldusväärsusele rahvusvahelisel tasandil. Riiklikul tasandil on tarvis toetada uuriva ajakirjanduse tugevamat

Euroopa-ülest koostööd, et suurendada läbipaistvust, tuvastada kuritahtlikke võrgustikke ja üksikagente ning reformida rahvusvahelisi protseduure, mis praegu võimaldavad pahatahtlikel tegutsejatel esineda legitiimsete pooltena.

Riiklikul tasandil tuleb järjepidevalt rõhutada ja meeles pidada, et digimeediapädevuse laiapõhjaline arendamine on võimalik üksnes siis, kui platvormide tegevus ei liigu vastupidises suunas.

Automatiseeritud modereerimine: platvormide vaikne nihe, mis süvendab infokorratuse riske

Valimiste-eelsel perioodil ei ole oluline ainult see, milline teave sotsiaalmeedias levib, vaid ka see, milline info ja kuidas üldse levima pääseb. Otsused selle kohta tehakse väga suurte digiplatvormide sisemistes modereerimissüsteemides, mille toimimine on järjest enam nihkumas inimliku järelevalve juurest automatiseeritud lahenduste poole.

TikTok teatas 2025. aasta suvel, et soovib koondada suure osa oma usaldus- ja turvatiimide töötajatest (ingl *the Trust and Safety team*) Saksamaal ja Ühendkuningriigis, asendades inimmoderaatorid tehismellektil põhinevate süsteemidega (Kerr, 2025; Almeida, 2025). Meta, mille alla kuuluvad Facebook, Instagram, WhatsApp, Threads ja Messenger, lõpetas 2025. aasta kevadel USAs oma kolmanda osapoole

faktikontrolli programmi ning liigub järjest enam automatiseeritud postituste seiramise suunas (Allyn & Bond, 2025).

Need otsused on pälvinud kriitikat nii poliitikakujundajatelt kui ka endistelt moderaatoritelt, kes hoiatavad, et praegused AI-süsteemid ei suuda veel inimtasemel mõista konteksti ega eristada keerulisi juhtumeid. Selle tulemusel jääb kahjulik, sealhulgas valedel põhinev sisu sageli märkamatuks, samas kui faktikontrolli läbinud teave võib olla platvormilt ekslikult eemaldatud.

Professionaalse, inimese läbi viidud modereerimise taandumine tähendab, et vastutus sisu hindamise eest nihkub üha enam kasutajatele, sealhulgas noortele ja lastele, kes nagu teisedki kasutajad puutuvad sotsiaalmeedias kokku manipuleeriva ja eksitava sisuga.

Kuigi meediapädevuse arendamine on haridussüsteemis prioriteet, ei piisa ainult sellest, et päriselt mõju saavutada. Nagu rõhutatakse Ühendkuningriigi reguleerimis- ja teadus- ja tehnoloogiaministri OfComi 2024.–2027. aasta meediapädevuse strateegias, on laiahaardeline meediapädevuse arendamine võimalik vaid siis, kui seda tehakse koostöös digiplatvormidega (2024). See tähendab, et riiklikul tasandil tuleb pöörata tähelepanu platvormide sisemistele muutustele, sealhulgas modereerimisprotsesside automatiseerimisele, sest need mõjutavad otseselt suurema osa üldpopulatsiooni kokkupuudet teabega. Kui sellised muudatused jäävad märkamatuks, võivad need murendada ka kõige paremini kavandatud meediapädevuse arendamise strateegiaid, õppekavu ja muid programme.

SOOVITUSED MINISTEERIUMIDELE JA POLIITIKAKUJUNDAJATELE

Desinformatsiooni levik Baltikumis ei ole juhuslik ega piirdu üksikute juhtumitega. Tegu on sihipärase ja mitmetasandilise mõjutustegevusega, mis kasutab ära tehnoloogilisi, institutsionaalseid ja psühholoogilisi haavatavusi. Infoga manipuleerimist võib märgata

eriti valimiste-eelsel perioodil, mil ühiskondlik tundlikkus ja infovoogude intensiivsus on suurenenud.

BECIDi ekspertide faktikontrollid ja raportid näitavad, et valimiseelsel perioodil on määrav pöörata tähelepanu nii leviva teabe sisule kui ka sageli läbipaistmatutele protsessidele, mis kujundavad informatsiooni levikut ning võivad seda kas võimendada või takistada. Oluline on, et väga suurte digiplatvormide sisereeglid ei jääks kasutajatele nähtamatuks ning muutused, sealhulgas sisumodereerimises, ei toimuks täielikult kulisside taga. Riiklikul tasandil tuleb järjepidevalt rõhutada ja meeles pidada, et digimeedia-pädevuse laiapõhjaline arendamine eri sihtrühmade seas on võimalik üksnes siis, kui platvormide tegevus ei liigu sellele vastupidises suunas.

Kuna sotsiaalmeedia on muutunud suurele osale noortest peamiseks info-kanaliks, on eriti valimiste eel ehk ajal, mil erinevad agendid püüavad külvata segadust ja hirmu, oluline tagada, et

professionaalsel ajakirjandusel oleks informuumis nähtav ja konkurentsivõimeline roll. See eeldab ajakirjanduses avaldatava sisu laiemat võimendamist ka riiklikul tasandil, alustades artiklite jagamisest ning faktikontrollijate töö sihipärasest toetamisest.

Oluline on tugevdada ka kohalike omavalitsuste võimekust ja ressursse valeinfo ning pseudoteaduse tõrjumisel. Eriti tähtis on, et Toompeast ja Tallinnast kaugemal tegutsevad omavalitsused oleksid teadlikud, kuidas leida professionaalseid kõneisikuid ning kuidas toetada elanike kujunemist teadlikeks ja vastutustundlikeks kodanikeks.

BECIDi ja selle katusorganisatsiooni, Euroopa digitaalmeedia vaatluskeskuse (EDMO) võrgustikud pakuvad ministeeriumidele ja poliitikakujundajatele võimalust arendada koostööd infovastupidavuse tugevdamise valdkonnas üle Euroopa, alates faktikontrollijate ühendamisest kuni koostööni teadlastega infomanipulatsioonide vastu võitlemisel.

KASUTATUD ALLIKAD

- ALLYN, B. & BOND, S. (31.05.2025). Meta plans to replace humans with AI to assess privacy and societal risks. NPR. Vaadatud 16.09.2025. – <https://www.npr.org/2025/05/31/nx-s1-5407870/meta-ai-facebook-instagram-risks>
- ALMEIDA, L. (22.08.2025). Hundreds of TikTok UK moderator jobs at risk despite new online safety rules. The Guardian. Vaadatud 16.09.2025. – <https://www.theguardian.com/technology/2025/aug/22/tiktok-uk-moderator-jobs-at-risk-despite-new-online-safety-rules>
- BECID (2025a). HOT REPORT: Defamation Through Disinformation and „Digital Reputation Washing“ via Google. – <https://becid.ut.ee/hot-report-defamation-through-disinformation-and-digital-reputation-washing-via-google/>
- BECID (2025b). HOT REPORT: Disinformation Fuels Resistance to Wind Energy in Latvia. – <https://becid.ut.ee/hot-report-disinformation-fuels-resistance-to-wind-energy-in-latvia/>
- BECID (2025c). HOT REPORT: Kremlin-backed „human rights“ campaign targets via the UN. – <https://becid.ut.ee/hot-report-kremlin-backed-human-rights-campaign-targets-via-the-un/>
- EUROOPA PARLAMENT (2025). Youth Survey 2024. Ipsos European Public Affairs. – <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3392>
- KERR, D. (10.08.2025). TikTok to replace trust and safety team in Germany with AI and outsourced labor. The Guardian. Vaadatud 17.09.2025. – <https://www.theguardian.com/technology/2025/aug/10/tiktok-trust-safety-team-moderators-ai>
- LAINE, M. (2025). Kremlin Secret Op Uses 'Human Rights Activists' to Undermine Estonian Chancellor of Justice and Tarnish Estonia's Global Reputation. Eesti Ekspress. – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120386974/kremlin-secret-op-uses-human-rights-activists-to-undermine-estonian-chancellor-of-justice-and-tarnish-estonia-s-global-reputation>
- LEE, T. (2019). The global rise of „fake news“ and the threat to democratic elections in the USA. Public Administration and Policy, 22(1), 15–24. – <https://doi.org/10.1108/PAP-04-2019-0008>
- OFCOM (29.04.2024). Ofcom's three-year media literacy strategy. – <https://www.ofcom.org.uk/media-use-and-attitudes/media-literacy/ofcoms-three-year-media-literacy-strategy>
- PRZYBYLSKI, A. K., MISHKIN, A., SHOTBOLT, V. & LININGTON, S. (2014). A Shared responsibility building children's online

- resilience. –
<https://policycommons.net/artifacts/977061/a-shared-responsibility-building-childrens-online-resilience/1706188/>
- RE:BALTICA (2025). Pret vēja parkiem – ar zārku, sazvērēstības teorijām un Krievijas naratīviem | Re:Baltica. –
<https://rebaltica.lv/2025/08/pret-veja-parkiem-ar-zarkiem-un-sazverestibas-teorijam/>
- REILJAN, P. (2025). Rāiged valed sūūtute inimeste kohta vohavad Google'is, skeemitajad pesevad aga seal edukalt mainet. Eesti Ekspress. – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120385277/raiged-valed-suutute-inimeste-kohta-vohavad-goog-le-is-skeemitajad-pesevad-aga-seal-edukalt-mainet>
- REYNOLDS, L. & PARKER, L. (2018). Digital Resilience: Stronger Citizens Online. ISD. –
<https://www.isdglobal.org/isd-publications/digital-resilience-stronger-citizens-online/>
- WARDLE, C. & DERAKHSHAN, H. (2017). INFORMATION DISORDER: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making (DGI(2017)09; lk 108). Euroopa Nõukogu. –
<https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2017/11/PREMS-162317-GBR-2018-Report-de%CC%81sinformation-1.pdf>